

а з іншого — етнонімів росіянин і москаль та пов'язаних понять і подій [6, с. 12].

Отже, виходячи з викладеного вище, варто зазначити, що «мова ворожнечі» — це слова та словосполучення, які виражають суспільну думку стосовно вразливих тем у публічній комунікації. Конструкції «мови ворожнечі» можуть бути як явними, так і прихованими. Для лінгвістичних ознак «мови ворожнечі» характерним є поєднання стандартних і експресивних одиниць: жаргонізмів, просторічних і згрублених висловів, діалектизмів, негативних оцінних висловів. Особливостями лінгвістичного дослідження виявив «мови ворожнечі» в контексті розпалювання ворожнечі можна назвати виявлення словесних позначень, що вказують на належність до певної національної або етнічної групи та з'ясування, чи є ці висловлювання аксіологічно маркованими.

Перелік джерел посилання

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мова_ворожнечі (дата звернення: 12.03.2023).

2. Загальнополітична рекомендація Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) № 15: протидія мові ворожнечі від 08.12.2015 р. URL: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hatespeech-ukrainian-tran/1680a11674> (дата звернення: 12.03.2023).

3. Рускевич К. Риторика ненависти. URL: <http://liva.com.ua/ritorika-nenavisti.html> (дата звернення: 12.03.2023).

4. Богданова І., Лептуга О. «Мова ворожнечі» в текстах українськомовного медіапростору. Український світ у наукових парадигмах : зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Харків. 2020. Вип. 7. С. 6—11.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.03.2023).

6. Ажнюк Л. В. Словесний екстремізм та його лінгвістична діагностика. *Одеський лінгвістичний вісник*. Спецвипуск. 2017. С. 7—14.

Новітні наукові здобутки судово-ветеринарної експертизи із визначення каліцтва тварин

Іван Яценко,

д-р ветер. наук, професор, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Уперше розроблено «Методику судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва», у межах якої сформульовано дефініцію поняття «каліцтво тварин», з'ясовано причини та основні його ознаки, розроблено класифікацію каліцтва за десятьма критеріями, запропоновано порядок його визначення у практиці судово-ветеринарної експертизи.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; тварини; тілесні ушкодження; каліцтво; ознаки; класифікація; порядок визначення; судочинство.

The latest scientific achievements of forensic veterinary examination in determination of animal mutilation

Ivan Yatsenko

For the first time, the Methodology of forensic veterinary examination of animals for the purpose of establishing their mutilation has been developed, within which the definition of the animal mutilation concept has been formulated. Its causes and main signs have been clarified, also classification of mutilation by ten criteria has been developed; the procedure for its determination in practice of forensic veterinary examination has been proposed.

Keywords: forensic veterinary examination; animals; bodily injuries; mutilation; signs; classification; determination procedure; proceedings.

У кожній розвиненій країні світу поряд із захистом прав людини приділяється значна увага захисту тварин від жорсткого поводження, їх насильства й необґрунтованого винищення. Це обумовлено тим, що хребетні тварини здатні відчувати фізичні й психічні страждання [1].

У 2006 р. в Україні прийнято Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження» [2], а в 2017 р. суттєво посилено адміністративну й кримінальну відповідальність за жорстоке поводження із тваринами [3]. Проте випадки зазначених правопорушень залишаються численними

донині і навіть спостерігається тенденція до збільшення їх кількості. У зв'язку з цим, 8 серпня 2021 р. набув чинності новий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу», у т. ч. й захисту тварин від жорстокого поводження, який розширює ознаки об'єктивної сторони складу злочину жорстокого поводження із тваринами, передбаченого ст. 299 Кримінального кодексу України (далі — *КК*) [4].

Акцентуємо увагу, що диспозиція частини 1 статті 299 *КК* передбачає кримінальну відповідальність за заподіяння тваринам тілесних ушкоджень, що призвели до каліцтва. Проте нормативно-правові акти, а також наукові джерела до 2022 р. не містили дефініцію поняття «каліцтво тварин», не було систематизовано його ознаки та виокремлено причини виникнення, була відсутня класифікація та не конкретизовано анатомічні дефекти й стани підекспертної тварини залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності, а також не було розроблено й чітко окреслено процедури його визначення під час проведення судово-ветеринарної експертизи.

Наголошуємо, що відсутність науково обґрунтованої методики визначення каліцтва тварин призводило до помилкової кваліфікації судами й правоохоронними органами цього правопорушення, а також довільної, а інколи й помилкової, експертної оцінки судовими експертами тілесних ушкоджень під час дослідження тварин із тяжкими тілесними травмами. Викладене вище потребувало розроблення, систематизації, обґрунтування та впровадження в експертну практику вчення про каліцтво тварин.

У зв'язку із цим в ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» в межах виконання науково-дослідної роботи «Розробка методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва» (№ держреєстрації 0121U100296) автором цієї публікації успішно розроблено таку методику, і вона вже пройшла апробацію, а нині — на стадії впровадження в судово-експертну практику.

За результатами теоретичного опрацювання та аналізу експертної практики стверджуємо, що метою судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини з ознаками каліцтва є визначення локалізації, характеру, ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини,

характеру каліцтва, ступеня обмеженості життєдіяльності тварини у зв'язку із заподіяним каліцтвом, а також розв'язання інших завдань в межах компетенції судово-ветеринарного експерта за запитом органу чи особи, який (яка) призначив(ла) експертизу або залучив(ла) експерта.

У зв'язку з цим, уперше у світовій практиці висвітлені питання щодо каліцтва тварин як предмета судово-ветеринарної експертизи [5]. На підставі аналізу практики судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва [6] встановлено, що під каліцтвом тварини слід розуміти стійкі розлади її здоров'я внаслідок тілесного ушкодження або його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органа чи ділянки тіла тварини, або до повної чи часткової втрати лише функцій органа чи ділянок тіла тварини, що при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем може призвести до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього самого виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення у просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо), а також спотворює зовнішній вигляд тварини через знівечення частин тіла в результаті деформації або їх фізичної відсутності [5].

Зауважимо, що розлад здоров'я тварини полягає в будь-якому порушенні нормальної діяльності організму, стійкого порушення режиму звичного існування (життя) тварини, утраті здатності до корисного (загальногосподарського або спеціального) використання свійської тварини, утраті можливості до самостійного повноцінного існування в навколишньому середовищі дикою твариною або розвитку хвороби в організмі, які безпосередньо пов'язані зі шкодою, заподіяною здоров'ю.

Доведено, що основними ознаками каліцтва тварини є стійка втрата здоров'я внаслідок тілесного ушкодження або його наслідків, уроджених вад розвитку, захворювання, нещасного випадку; повна втрата будь-якого органа або ділянки тіла тварини; часткова втрата будь-якого органа або ділянки тіла тварини; повна втрата функцій органа або окремих ділянок тіла тварини (афункція); часткова втрата функцій органа або окремих ділянок тіла тварини (гіпофункція);

стійка втрата або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності, властивої даному виду тварин на рівні з іншими тваринами цього самого виду внаслідок травми; спотворення зовнішнього вигляду тварини через знівечення частин тіла в результаті їх деформації чи фізичної відсутності.

Важливе значення практики судово-ветеринарної експертизи має розроблений нами багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття «каліцтво» за десятьма підставами відповідно до заздалегідь визначених критеріїв з метою систематизації, поглиблення та набуття нових знань стосовно каліцтва тварин [5]. Отже, доведено, що каліцтво тварин слід класифікувати: 1) *за проявом*: каліцтво на органному рівні (повна або часткова втрата органа(ів) або ділянки(ок) тіла) та каліцтво на функціональному рівні (повна або часткова втрата функції органа(ів) або ділянки(ок) тіла); 2) *за часом набуття*: уроджені вади розвитку та набуте каліцтво внаслідок тілесного ушкодження (жорстоке поводження), захворювання, нещасного випадку; 3) *за наслідком прояву*: смертельне та несмертельне; 4) *за стійкістю прояву*: стійке (травматична ампутація, травматична енукліація, травматична екстерпація, анкілоз суглоба(ів), розім'яття (розтрощення) органів, розчленування (відділення) частин тіла, стійка деформація частини тіла та нестійка (парез, параліч, контрактура тощо); 5) *за ступенем обмеження життєдіяльності* (помірно виражене, виражене, значне); 6) *за механізмом заподіяння*: технологічне (під час утримання та експлуатації), у результаті тілесного ушкодження, техногенне (у результаті дії на тварину технічних засобів (транспорту); 7) *за видом чинника, який заподіяв каліцтво*: у результаті дії фізичних чинників (каліцтво, заподіяне механічними, температурними, електричними чинниками, променевою енергією, баротравмою), хімічних чинників, що спричиняють отруєння, та біологічних чинників (отруйні тварини й рослини, мікроорганізми); 8) *за обсягом ушкодженої ділянки тіла*: каліцтво, заподіяне ізольованою, множинною, поєднаною та комбінованою травмами; 9) *за ступенем відновлення функцій ушкодженого органа або ділянки тіла* (із частковим відновленням функції ушкодженого органа або ділянки тіла та без повного або часткового відновлення функції ушкодженого органа або ділянки тіла); 10) *за ступенем обмеженням можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності тварини на рівні*

з іншими тваринами цього самого виду (перший, другий і третій ступені).

Констатуємо, що основою судово-ветеринарного визначення каліцтва тварин є обмеження життєдіяльності підекспертної тварини. Так, під цим поняттям слід розуміти величину відхилення від природних проявів життєдіяльності тварини. Ступінь обмеження життєдіяльності характеризується однією або поєднанням декількох ознак каліцтва. Показано, що необхідно виділяти три ступеня обмеження життєдіяльності тварини: третій ступінь — помірно виражене, другий ступінь — виражене, перший ступінь — значно виражене.

Визначено анатомічні дефекти та стани тварини, які належать до певного ступеня. Так, наприклад, до третього ступеня обмеження життєдіяльності тварини слід відносити такі анатомічні дефекти та стани: загальну деформацію морди чи окремих ділянок тіла, що супроводжується їхньою асиметрією або без такої; відсутністю одного очного яблука; стійкий повний птоз на одному оці; сліпота на одне око, спричинена помутнінням оптичних середовищ ока; стійку трахеостому; куксу грудної кінцівки на рівні зап'ясткового суглобу тощо [4, с. 80—81].

До другого ступеня обмеження життєдіяльності тварини слід відносити, наприклад, такі анатомічні дефекти та стани: стійкий повний птоз на обох очах та незворотні зміни органу зору; параліч тазової кінцівки, виражені тетрапарез, трипарез, грудний або тазовий парепарез, геміпарез; кукса стегна та обох гомілок; деформація грудної клітки внаслідок резекції п'яти та більше ребер за наявності легеневої недостатності тощо [4, с. 81—82].

До першого ступеня обмеження життєдіяльності тварини слід відносити, наприклад, такі анатомічні дефекти та стани: кукси обох грудних кінцівок на рівні плеча; кукси двох тазових кінцівок на рівні гомілки та вище у поєднанні з куксою однієї грудної кінцівки на будь-якому рівні; хвороби нервової системи внаслідок травм зі значно вираженими порушеннями рухових та сенсорних функцій (тетра- або триплегія, грудна або тазова пареплегія, виражена атаксія, грубий гіперкінетичний синдром із неможливістю самостійного стояння та переміщення, виражені бульбарні порушення, повна сліпота, глибока туговухість тощо); різко виражена контрактура або анкілози плечових, ліктьових, зап'ясткових, кульшових, колінних, заплеснових суглобів у функціонально

невигідному для тварини положенні; ампутація тазових кінцівок на рівні стегна або однієї грудної кінцівки на рівні плеча тощо [4, с. 82].

Констатовано, що об'єктами судово-ветеринарної експертизи є живі тварини, яким заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, у т. ч. такі, що постраждали від жорстокого поводження чи інших протиправних дій, тварини з ознаками вроджених вад розвитку, патологічних станів, що розвинулися під час їх вирощування, експлуатації та транспортування, або в результаті нещасних випадків, а також трупи тварин [7].

Аргументовано стверджуємо, що єдиним суб'єктом визначення каліцтва у тварини й надання обґрунтованого висновку є судово-ветеринарний експерт. Установлюючи каліцтво тварини, останній має дотримуватись такого алгоритму: ознайомитись із процесуальним документом про призначення судово-ветеринарної експертизи; дати морфологічну характеристику ушкодження; визначити ступінь тяжкості ушкодження; з'ясувати небезпечність ушкодження для життя; установити, чи не супроводжувалось ушкодження фізичною втратою будь-якого органа, частини тіла або втратою органом чи частиною тіла функцій; установити, чи є ушкодження екстер'єру виправним або не виправним, чи спричинило ушкодження знівечення (спотворення) тіла; ступінь обмеження життєдіяльності та анатомічні дефекти і стани тварини, які призвели до її каліцтва, скласти висновок судового експерта.

Розв'язуючи питання про характер ушкоджень, заподіяних тварині, що призвели до її каліцтва, судово-ветеринарний експерт має користуватись «Правилами судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [8], «Методикою судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва».

Отже, уперше розроблена методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва, у межах якої сформульовано дефініцію «каліцтво тварин» як предмет судово-ветеринарної експертизи, встановлено ознаки та причини виникнення каліцтва, розроблено й обґрунтовано його класифікацію, окреслено анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності, а також запропоновано порядок судово-ветеринарного визначення каліцтва тварин. Методика має позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність

судово-ветеринарної експертизи з жорстокого поводження з тваринами, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку судового експерта у категоричній формі.

Перелік джерел посилання

1. Zapara S. I., Fotina H. A., Klochko A. M., Fotina T. I., Yatsenko I. V. Revisiting legal understanding of wild life as a sustainable value (the case of Ukraine). *Journal of Environmental Management and Tourism*. [S.l.]. 2019. Vol. 10. Is. 1. P. 14—21.
2. Про захист тварин від жорсткого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 04.08.2017. № 2120-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19#Text> (дата звернення: 01.03.2023).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15.07.2021 р. № 1684-IX (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.03.2023).
5. Яценко І. В., Париловський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022. Iss. 102—103. P. 71—86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13 (дата звернення: 01.03.2023).
6. Яценко І. В., Париловський О. І. Практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2022. № 1. С. 145—169. DOI: 10.33245/2310-4902-2022-1-1-145-169 (дата звернення: 01.03.2023).
7. Яценко І. В. Судово-ветеринарне встановлення каліцтва тварин: проблеми та шляхи вирішення. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. 2022. № 6 (24). С. 71—86. DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6\(24\)-71-86](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-6(24)-71-86) (дата звернення: 01.03.2023).
8. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини : метод. рекомендації / І. В. Яценко, О. І. Париловський. Харків, 2022. 47 с.